

УДК 338.436-022.324

*Р. В. Шамрін,
здобувач, викладач кафедри економічної кібернетики,
Криворізький факультет Запорізького національного університету*

СТІЙКИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ АПК

Вирішення проблем стабільного розвитку економіки і підвищення добробуту населення в Україні багато в чому визначається розвитком підприємств АПК, орієнтація на модель стійкого розвитку яких передбачає досягнення соціальної і економічної стабільності, планомірне підвищення ефективності виробничої діяльності господарюючих суб'єктів території, доходів сільського населення і якості їх життя, раціональне використання природних ресурсів. У зв'язку з цим виникає об'єктивна потреба в поглибленому теоретичному осмисленні, методичному обґрунтуванні і практичному забезпеченні переходу до стійкого розвитку підприємств АПК як нового типу економічного зростання, що забезпечує підвищення якості життя сільського населення.

Addressing sustainable development of economy and raising living standards in Ukraine is largely determined by the development of agricultural enterprises. Focus on sustainable development model which involves the social and economic stability, the orderly production efficiency of economic entities territory, rural income and quality of life, rational use of natural resources. In this connection there is an objective need for a profound theoretical understanding, methodological and practical justification of ensuring the transition to sustainable development in agricultural sector as a new type of growth that enhances the quality of life of rural population.

Ключові слова: стійкий розвиток, стабільність, соціально-економічний розвиток, агропромисловий комплекс.

Key words: sustainable development, stability, socio-economic development, agroindustrial complex.

ВСТУП

Досі немає чіткої і зрозумілої державної методології управлінських перетворень, які сприяли б стійкому розвитку підприємств АПК. Відсутність комплексного підходу, розвитку підприємств агропромислового комплексу, що об'єктивно характеризує специфіку і раціоналізацією економічних, організаційних, нормативно-правових стосунків на селі, негативно позначається на ефективності управління підприємствами всіх рівнів. Науково необґрунтований підхід, що зберігався впродовж багатьох десятиліть, неабиякою мірою сприяв нерациональному використанню природних ресурсів, нерозвиненості соціально-побутової інфраструктури і іншим серйозним проблемам. Тому в сучасних умовах заходи щодо розвит-

ку сільського господарства мають бути доповнені проектами комплексного і стійкого функціонування підприємств АПК. Теоретико-методичною основою дослідження в сфері стійкого розвитку послужили роботи українських і зарубіжних учених: Ю.П. Алексєєва, І.В. Вернадського, В.І. Данілова Данільяна, Дж.М. Кейнса, В.А. Коптюг, М.Я. Лемешева, К.С. Лосева, Н.Н. Мойсеєвого, Р. Мюрдаля, А. Пігу, У. Росту й інших. Проблеми стійкого розвитку сільських територій знайшли віддзеркалення в працях Р.Х. Адукова, В.М. Баутіна, В.І. Белюсова, С.Н. Бобильова, Л.В. Бондаренко, А.Г. Гранберга, І.Б. Загайтова, А.П. Зінченко, А.І. Костяєва, В.В. Кузнецова, Е.Г. Лисенко, В.В. Мілосердова, А.С. Міндріна, Ю.П. Михайлова, Т.Г. Нефедової, Л.А. Овчинцевой, А.П. Огар-

	КОМПЛЕКСНЕ	СОЦІАЛЬНЕ	ЕКОНОМІЧНЕ	ЕКОЛОГІЧНЕ	ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ
Цілі	Забезпечення екологічно і економічно обгрунтованого, соціально орієнтованого розширеного відтворення, підвищення рівня і якості життя населення	Забезпечення високого рівня і якості АПК	Забезпечення стійкості відтворених процесів і досягнення фінансового саморозвитку території	Забезпечення екологічної безпеки і охорони довкілля території	Забезпечення ефективного управління і моніторингу розвитку території
Завдання	Забезпечення економічної бази території, достатньої для підтримки і розвитку її життєвого і природного потенціалу	Стимулювання демографічного росту, підвищення зайнятості і доходів населення, розробка і забезпечення населення базовими соціальними послугами	Створення умов підвищення ефективності виробництва, стимулювання наявності і різноманітності доходів	Зниження негативної дії АПК відповідно до норм з довкілля охорони	Посилення державного регулювання АПК і розвиток самоврядування
Фактори	Конкурентоздатність, інноваційна і інвестиційна активність, фінансово-бюджетна стабільність і забезпеченість	Демографічна ситуація, трудові ресурси, розселення, рівень життя населення, соціальна і інженерна інфраструктура	Різноманіття форм і видів АПК, конкуренція, виробнича інфраструктура, потенціал території	Екологічна ситуація, інвестування охорони довкілля, наявність екологічно безпечних технологій	Структура інституціонального розвитку території, її планування, адміністрування і привабливість
Механізми	Способи, формули, методи, спрямовані на взаємодію організаційних, економічних, соціальних і екологічних складових розвитку території	Розвиток соціального партнерства між державою, бізнесом, населенням, забезпечення адресного захисту найвразливіших груп АПК	Розвитку малого і середнього бізнесу, кооперація і інтеграція, диверсифікація діяльності на території	Еколого-економічне стимулювання природоохоронної діяльності, правове і організаційне забезпечення екологічної діяльності суб'єктів території	Розвиток місцевого самоврядування і моніторингу, різноманітність форм цивільної участі, розробка і реалізація програм розвитку території і інвестиційних проектів

Рис. 1. Стійкий розвиток АПК

кова, В.В. Паціорковського, П.М. Першукевича, А.В. Петрікова, Л.А. Третьякової, А.Д. Урсула, І.Г. Ушачева, І.Ф. Хицькова, А.В. Чайнова, А.А. Шутькова й інших. В той же час багато питань розвитку підприємств АПК залишаються без відповіді. Так, досі немає чіткого розуміння стійкого розвитку підприємств АПК, критеріїв, показників їх оцінки, не виявлена специфіка стійкого соціально-економічного розвитку АПК. Це зв'язано, перш за все, з тим, що наукові підходи до стійкого розвитку і наявні концепції їх розвитку найчастіше визначають стратегічні завдання глобального, державного і регіональних рівнів, не зачіпаючи локальні рівні.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Основною задачею дослідження є наукове осмислення концептуальних основ і розробка основних напрямів забезпечення стійкого розвитку підприємств АПК. А саме: дослідити економічне єство і вміст поняття "стійкий розвиток сільських територій", обгрунтувати концептуальну модель стійкого розвитку АПК, вивчити теоретичні і методичні підходи до оцінки стійкого розвитку аграрно-промислових підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ

Вивчення і аналіз праць учених-економістів дозволили зробити висновок, що існують різні підходи і думки з приводу означення стійкого розвитку, інколи прямо протилежні, що пояснюється складністю і багатогранністю його тлумачення і викликає необхідність чіткого категоріального позначення стійкого розвитку підприємств АПК.

Аналіз поняття і вмісту дефініції "стійкий розвиток", її кореляції з близькими за значенням і поняттями і категоріями, такими як "стійкість", "розвиток", "стійкість розвитку" [3], показав, що "стійкий розвиток" — фундаментальний термін, що відноситься до єдності глобальної екології, соціальної і економічної сфер і позначає обгрунтований розвиток, який потрібно підтримувати.

У процесі дослідження було виявлено, що стійкий розвиток підприємств АПК вивчається сегментарно, поза концепцією системності, що не дозволяє повною мірою представити їх специфічні особливості, варіації прояву і механізми забезпечення. В зв'язку з цим вирішення даної проблеми повинне враховувати існуючу економічну ситуацію в галузі, а також соціальну, екологічну, демографічну специфіку підприємств.

Виходячи з цього і не забуваючи про те, що "стійкий розвиток" — це новий принцип організації життя, що відноситься до глобальних процесів, які відбуваються, в світі [1], сформуємо наступне визначення: стійкий розвиток підприємств АПК — це цілеспрямований процес стабільного розвитку сільського співтовариства, що забезпечує економічно і екологічно обгрунтоване, соціально орієнтоване розширене відтворення, підвищення рівня і поліпшення якості життя населення на основі фінансової і інвестиційної стратегій.

Запропоноване визначення стійкого розвитку підприємств АПК включає базисні складові: соціальну, економічну, екологічну, інституційну і відповідає наступним основним вимогам: зумовлює певні критерії і показники стійкого розвитку по кожній із складових розвитку і території в цілому і несе сутнісні характеристики, сприяючи розробці організаційно-економічних заходів стійкого розвитку підприємств.

Наголосимо на тому, що, якщо для підприємств АПК характерні стійка єдність елементів[2], їх стосунків і цілісність, то і її означення слід розглядати як закономірну, цілеспрямовану, поступальну зміну матеріальних і соціальних об'єктів, що включає наступні напрями:

— у сфері економіки — зміна форм і методів діяльності господарюючих суб'єктів, що забез-

печує підвищення ефективності виробництва і в результаті, — наповнюваність бюджету підприємства;

— у соціальній сфері — вдосконалення форм і методів, направлених на стимулювання демографічного зростання, підвищення зайнятості, доходів і якості життя працівників;

— у екологічній сфері — використання за-

Рис. 2. Методика комплексної оцінки стійкого розвитку підприємств АПК

ходів щодо забезпечення екологічної безпеки шляхом зниження негативної дії різних видів діяльності відповідно до нормативів з довілля охорони;

— у інституційній сфері — поєднання державного регулювання підприємств АПК і розвитку сільського самоврядування, ефективна система моніторингу муніципального розвитку.

На рис. 1 представлена концептуальна модель стійкого розвитку підприємств АПК, яка ґрунтується на досягненні головного і базових орієнтирів у економічній, соціальній, екологічній, інституційній сферах розвитку і є взаємозв'язаною системою, що включає цілі, завдання щодо забезпечення стійкого розвитку, основні чинники, що впливають на її стійкість, і механізми, що забезпечують цей розвиток.

Нами було виявлено, що досягнення стійкого соціально-економічного розвитку підприємств АПК вимагає, в першу чергу, вирішення задачі розробки і впровадження стимулюючих механізмів, що спонукають докладати зусилля для нарощування власної ресурсної бази і формування свого фінансового потенціалу. Вирішити це завдання без об'єктивної оцінки соціально-економічного стану підприємства практично неможливо.

Вивчення методичних підходів, що існують на сучасному етапі, до оцінки стійкого розвитку підприємств АПК показало, що вітчизняними і зарубіжними науковцями ведеться активна робота по формуванню методик оцінки стійкості соціально-економічних систем.

У той же час єдиної загальноприйнятої методики не вироблено, оскільки існуючі методики оцінки стійкого розвитку часто враховують вплив або соціальних чинників, або економічних, або в кращому разі тих і інших. Проте стійкий розвиток передбачає системний підхід до розгляду економічних, соціальних і екологічних процесів, що протікають на сільських територіях, як віддзеркалення адміністративно-управлінських дій на стабільний розвиток.

Виходячи з того, що стійкий розвиток відображає комплексний вплив різних чинників, а перелік показників, що характеризують стійкість розвитку, вельми широкий і має різну спрямованість, визначено основне завдання — здобуття узагальнювальних показників на основі зведення різноякісних показників, що характеризують використання окремих чинників розвитку, до єдиного.

У зв'язку з цим завданням була розроблена методика комплексної оцінки стійкого розвитку підприємств АПК (рис. 2) на основі інтег-

ральної сукупності показників, що враховує вклад приватних оцінок окремих складових розвитку в загальний показник по кожному підприємству аграрно-промислового комплексу, включаючи мету, завдання, показники і основні етапи оцінки:

— вибір показників-індикаторів і проведення нормування для нівелювання вагання по роках;

— розрахунок індивідуальних індексів для визначення темпів зміни за певний період часу і виділення з них найбільш значимих через розраховані вагові коефіцієнти;

— проведення інтегральної оцінки кожною складовою стійкого розвитку підприємств АПК і їх розвитку за коефіцієнтами динаміки розвитку і стійкості розвитку;

— визначення сумарної інтегральної оцінки і рівня стійкого розвитку за коефіцієнтами динаміки розвитку і стійкості розвитку.

ВИСНОВКИ

Використовуючи запропоновану в статті методику, можна об'єктивно оцінити стійкість розвитку підприємств АПК з метою коректування соціально-економічної політики, що проводиться, вироблення заходів, направлених на зниження негативного впливу чинників зовнішнього і внутрішнього середовища, а також пошуку механізмів підвищення стійкості агропромислового комплексу в цілому.

Дослідження показали, що деякі сільськогосподарські підприємства вже не можуть на колишньому рівні виконувати свої виробничі функції, унаслідок чого необхідно впроваджувати альтернативні схеми організації малих форм господарювання, діяльність яких забезпечить збільшення виробництва продукції і формування конкурентного середовища, створення нових робочих місць і зростання реальних доходів населення.

Література:

1. Каландаров К.Х. Коммуникативные основы устойчивого развития (философский анализ): автореф. дис. д-ра филос. наук. — М.: Наука, 2000. — 34 с.

2. Муртузалиев М.П. О методике исследования проблем устойчивого развития регионального АПК// Экономика сельского хозяйства России. — 1999. — № 4. — С. 36.

3. Советский энциклопедический словарь/ Научно-редакционный совет: А.М. Прохоров, М.С. Гиляров, Е.М. Жуков и др. — М.: Советская энциклопедия, 1980. — 864 с.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2011 р.